

**„Pasakojimų dėžutė“ – autizmo spektro ir kitų sutrikimų turintiems vaikams:
Lietuvos aklyjų bibliotekos atvejis**

Tyrimo ataskaita

**Tyrimą atliko:
dr. Rasa Januševičienė
ir dokt. Fausta Kepalienė**

2017, Vilnius

Turinys

Įvadas	3
I. „Pasakojimų dėžutės“ metodas Lietuvos aklųjų bibliotekoje	5
II. Autizmo spektro sutrikimą turintys vaikai bibliotekose	8
III. Tyrimo metodika	11
IV. Tyrimo rezultatai	15
V. Išvados	20
Šaltiniai	22
„Pasakojimų dėžutės“ spektaklių nuotraukos	23

Ivadas

„Pasakojimų dėžutė“ (*Story box*) – plačiai ir lanksčiai pasaulio (žinomi šio metodo taikymo atvejai ir Lietuvoje) bibliotekose naudojamas metodas, skirtas perteikti literatūros kūrinuose užfiksuotas istorijas, pasitelkiant garsinį skaitymą, matomus ir liečiamus personažus, net sukuriant spektaklį. Pasakojimų dėžutė apibūdinama kaip dėžėje (maiše, kuprinėje, lagamine...) sukrauti įvairūs daiktai, padedantys papasakoti istoriją. Šis metodas padeda vaikams patirti ir suvokti istoriją, įsidėmėti ir išmokti sąvokas, kaupiti patirtį.

Lietuvos aklųjų biblioteka, turinti didelę specialiųjų paslaugų ir produktų, skirtų sutrikusios regos asmenims, kūrimo patirtį, 2016–2017 m. sėkmingai pritaikė „Pasakojimų dėžutės“ metodą savo veikloje. Sumanymo pradžioje projektas buvo orientuotas į ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus (6-10 m.) akluosius ir silpnaregius vaikus. Tačiau 2016 m. atnaujinti Lietuvos aklųjų bibliotekos nuostatai ir ženkliai praplėstos vartotojų kategorijos – bibliotekos vartotojai apibrėžiami ne tik regos, bet ir kitą negalią ar sutrikimų turintys žmonės, dėl kurių negali naudotis įprastu spausdintu tekstu. Todėl projekto rezultatai – du pagal literatūros kūrinius sukurti spektakliukai su liečiamaisiais veikėjais – nuo 2017 m. pradžios pradėti demonstruoti ir kitą negalią / sutrikimų turinčių vaikų ir jaunuolių auditorijoms. Kadangi Lietuvos aklųjų biblioteka neturėjo daug bendravimo su kitą negalią ar sutrikimų turinčiais žmonėmis, šis projektas buvo puiki proga jo vykdymo metu kartu atlikti ir kokybinį tyrimą, siekiant geriau pažinti naują potencialių vartotojų auditoriją. Tyrimui buvo pasirinktas stebėjimo metodas. Tyrimas vykdytas visus 2017 metus. Atlikti šeši stebėjimai per „Pasakojimų dėžutės“ pasirodymus:

- 1) Kauno Prano Daunio ugdymo centre – 2017 m. vasario mėn.
- 2) Vilniaus „Atgajos“ specialiojoje mokykloje – 2017 m. balandžio mėn.
- 3) Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, I etapas – 2017 m. birželio mėn.
- 4) Palangos sanatorinėje mokykloje – 2017 m. spalio mėn.
- 5) Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, II etapas – 2017 m. spalio mėn.
- 6) Vilniaus specialiajame lopšelyje-darželyje „Čiauškutis“ – 2017 m. lapkričio mėn.

Iš viso tyrime dalyvavo 375 vaikai.

Kokybinis tyrimo metodas – stebėjimas – pasirinktas, siekiant geriau suprasti tiriamųjų elgseną, poreikius ir pateikti interpretacinę situacijų analizės paaiškinimą. **Tyrimo tikslas** – įvertinti „Pasakojimų dėžutės“ metodo tinkamumą / pritaikomumą autizmo spektro (ASS) ir kitų sutrikimų turintiems vaikams. **Tyrimo uždaviniai:**

- 1) nustatyti vaikų, turinčių ASS ir /ar kitus sutrikimus, verbalines reakcijas į „Pasakojimų dėžutės“ spektaklius;
- 2) nustatyti vaikų, turinčių ASS ir / ar kitus sutrikimus, neverbalines reakcijas į „Pasakojimų dėžutės“ spektaklius;
- 3) įvertinti metodinės priemonės „Pasakojimų dėžutė“ tinkamumą autizmo ir kitų sutrikimų turintiems vaikams naudojamų priemonių (liečiamųjų objektų, po vaidinimų organizuojamų kavos pertraukėlių, edukacinių užsiėmimų) aspektu.

Tyrimo objektas: vaikų, turinčių autizmo spektro ir kitus sutrikimus reakcijos į „Pasakojimų dėžutės“ spektaklius.

Šioje ataskaitoje pateikiama informacija apie LAB sukurtą „Pasakojimų dėžutės“ metodinę priemonę, aptariami autizmo spektro sutrikimai, pristatoma tyrimo metodologija, aprašomi tyrimo rezultatai ir pateikiamos išvados. Ataskaitos priede – LAB „Pasakojimų dėžutės“ spektaklių nuotraukos.

I., „Pasakojimų dėžutės“ metodas Lietuvos aklųjų bibliotekoje

„Pasakojimų dėžutės“ metodikos sukūrimą Lietuvos aklųjų bibliotekoje galima suskirstyti į šias dalis:

1. Literatūros ir šaltinių analizė.
2. Diskusijos su bendruomene.
3. Diskusijos su įvairių sričių specialistais, turinčiais darbo su regos negalią turinčiais vaikais patirties.
4. Istorijų (literatūros kūrinių) pasirinkimas.
5. Literatūros kūrinių siužeto pritaikymas spektakliams.
6. Liečiamųjų personažų kūrimas.
7. Spektakliukų su liečiamaisiais veikėjais testavimas.
8. Projekto papildymas edukacinėmis veiklomis.

Pagrindinės Lietuvos aklųjų bibliotekos tikslinės grupės beveik visą jos veiklos (1966 – iki dabar) laikotarpį buvo regos negalią turintys žmonės – aklieji ir silpnaregiai. Didžiausią bibliotekos vartotojų grupę sudarė vyriausių amžiaus grupių žmonės. Dažnai išskiriama buvo negausi, kintanti, bet specifinių informacinių poreikių turinti sutrikusios regos studentų grupė. Sąlyginai mažiausiai dėmesio tekdavo ribinėms pagal amžiaus kriterijų vartotojų grupėms – ikimokyklinio amžiaus vaikams ir senjorams, dėl amžiaus greta regos negalios įgijusių kitų specialiųjų poreikių. Siekiant pritraukti mažuosius regos negalią turinčius potencialius vartotojus naudotis Lietuvos aklųjų bibliotekos paslaugomis, susidomėta „Pasakojimų dėžutės“ metodu.

„Pasakojimų dėžutės“ metodo pritaikymo Lietuvos aklųjų bibliotekos (LAB) veikloje idėja kilo visiškai tuščioje erdvėje. Šis metodas anksčiau bibliotekos veikloje netaikytas, biblioteka neturėjo tokio metodo taikymo pavyzdžių. Išanalizavus metodo taikymo pasaulyje patirtį, pasirinkti įdomiausi ir siūlytini Lietuvos aklųjų bibliotekai pavyzdžiai, tarp kurių – vaikų sudominimas literatūros kūriniais per patirtį.

Diskutuojant su LAB bendruomene – bibliotekos darbuotojais ir sutrikusios regos vartotojais – buvo siekiama apibrėžti norimą galutinį rezultatą. Pagrindinis tikslas – įtraukti ir sudominti jaunuosius regos negalią turinčius žiūrovus. Išgryninta nuomonė, kad rezultatas turėtų būti pagal literatūros kūrinius sukurti spektakliukai su liečiamaisiais veikėjais. Tuomet reikėjo išsirinkti literatūros kūrinius, pagal kuriuos būtų kuriami spektakliukai su liečiamaisiais veikėjais. „Pasakų dėžutės“ istorijai, ypač tik pradedant taikyti šį metodą praktinėje veikloje, paprastai taikomi tokie kriterijai:

- istorija turėtų būti paprasta,
- ji turėtų pasakoti apie daiktus, kuriuos vaikai naudoja kasdien,
- siužetas turėtų būti aiškus, patrauklus ir suprantamas.

Bibliotekai parinkus potencialių knygų sąrašą, diskusijai buvo pasikviestos dvi Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centro specialistės, tiflopedagogės – pradinių klasių ir lietuvių literatūros mokytoja ir dailės ir technologijų mokytoja, kurių funkcija buvo padėti išrinkti tinkamiausius regos negalią turintiems vaikams literatūros kūrinius, remiantis jų pasaulio suvokimu. Bibliotekos specialistai ir

tiflopedagogės kaip tinkamiausius LAB „Pasakojimų dėžutei“ kūriniai atrinko rašytojo ir dailininko Kęstučio Kasparavičiaus apsakymus „Ąsotis“ ir „Arbatos klubas“. Pasirinkimo argumentai:

- tai trumpas, labai konkrečios istorijos,
- pasakojama apie dalykus, kurie sutinkami buityje (arbatinukas, virdulys, puodeliai) ir gamtoje (įvairios gėlės),
- remiantis spektakliukais, galima mokyti vaikus buitinių įgūdžių, pasaulio pažinimo ir mandagaus elgesio,
- pasirinktos istorijos leidžia sukurti gerai atpažįstamus lytėjimu ir rega (silpnaregiams) personažus.

Kadangi „Arbatos klubo“ istorijai reikalingi personažai buvo kasdienėje buityje naudojami daiktai, kai kurie jų tik buvo paryškinti iškiliosiomis (taktilinėmis) iliustracijomis. Specialiai iš modilino kurti tik cukraus gabalėliai ir sausainiai. Pradinis sumanymas buvo spektakliuką daryti visiškai interaktyvų – t.y., jo metu iš tiesų gerti arbatą kartu su žiūrovais – nematančiais vaikais. Tačiau dėl saugumo ir higienos (su visais personažais, taip pat indais, iš kurių turėtų būti geriama, susipažįstama juos liečiant ir apčiuopinėjant) sumetimais šio sumanymo atsisakyta. Tačiau pasitelkta tikro arbatos klubo idėja – po spektakliukų kartu su mažaisiais žiūrovais iš tiesų gerti arbatą su sausainiais.

Kęstučio Kasparavičiaus apsakymus pavertus vaidinimui skirtomis pjesėmis, paaiškėjo, kad būtinas Pasakotojas – scenoje esantis asmuo, pasakojantis istoriją ir padedantis ją suvokti. Paaiškėjo, kokių personažų reikės abiem istorijoms, ir Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centro (LASUC) pedagogės ėmėsi juos kurti. Pagrindinis tikslas buvo sukurti tokius objektus, kurie:

- kiek įmanoma tiksliau atitiktų originalą,
- būtų sodrių ir ryškių spalvų, gerai matomi silpnaregiams,
- būtų atpažįstami lytėjimo pojūčiu.

Pirmiesiems testavimams, kurių vienas buvo su regos negalią turinčiais LASUC pradinių klasių mokiniais, kitas – su reginčiais vasaros užsiėmimų Vilniaus miesto centrinėje bibliotekoje dalyviais, buvo sudaryta spektakliukų komanda iš trijų žmonių – Pasakotojo, merginos ir vaikinio. Tačiau po testavimų tapo aišku, kad per maža komanda negali tinkamai suvaidinti visų vaidmenų. Todėl sudaryta optimali komanda – Pasakotojas ir šeši „aktoriai“. Tokios sudėties komanda dalyvavo visose tolesnėse projekto veiklose. Komanda sudaryta vien iš Lietuvos aklųjų bibliotekos darbuotojų. Projekto eigoje buvo parengta keletas dublerių; prireikus spektakliukų dalyviai keisdavo vieni kitus. Pasakojant istorijas nuo scenos, spektakliukai buvo pritaikomi publikų specifikai – sutrikusios regos (vėliau – ir kitų sutrikimų turintiems vaikams):

- „aktorius“, laikantis rankoje liečiamąjį personažą, prieina prie žiūrovų, duoda jiems į rankas,
- vaikui duodama laiko patyrinėti liečiamąjį personažą,
- kiekvienas personažas apibūdinamas; t. y., kiekvienas veikėjas pats prisistato žiūrovams, pasakydamas savo vardą ir įvardindamas pagrindines savybes: pavyzdžiui, „aktorė“ vaidinanti Aguoną sako, kad ši gėlė yra ryškiai raudonos spalvos ir užaugina sėklytes, kurios vėliau patenka į bandeles ir riestainius;

- kartu mokoma ir orientavimosi buityje įgūdžių: „aktorius“, atliekantis Virdulio vaidmenį sako, kad jis moka greitai užvirti vandenį, bet su karštu vandeniu reikia elgtis atsargiai, o Cukrinės vaidmenį atliekanti „aktorė“ – kad jei nematai cukrinės ant stalo, visada gali pasakyti „prašom paduoti man cukraus“.

Vaikai įtraukiami į spektaklį: veikėjai klausia, ką jiems reiškia / primena raudona ar mėlyna spalva, ar žiūrovai mėgsta saldžią arbatą, ar moka naudotis virduliu ir pan.

Kadangi maži vaikai nepajėgia sutelkti dėmesio ilgam laikui, sąmoningai pasirinktos trumpos istorijos. Abiejų spektaklių trukmė – apie 20 minučių. Tačiau po tokio pasirodymo vaikai, su jais dirbantys specialistai ir tėvai pasiūlė papildyti spektaklius kitais įtraukiais užsiėmimais. LAB sukūrė edukacinę programą „Sukurk svajonių puodelį“ – reljefinių iliustracijų kūrimą. Pasitelkta profesionali edukatorė pasiūlė abi spektaklių istorijas (apie gėles ir apie arbatos gėrimą) sujungti į vieną edukacinę programą „Vasaros kvapų maišelis“, kurioje pasakojama apie įvairias vaistažoles, jų džiovinimą ir kartu su vaikais iš lininio audinio pasigaminami kvapūs, džiovintų augalų pripildyti maišeliai. Vaikų darbeliai nufotografuojami, o paskui autoriai gali nešti juos namo.

Per pirmuosius projekto „Pasakojimų dėžutė“ vykdymo metus (2016) jis tapo toks populiarus, kad antriesiems metams pasitelktas profesionalus Knygos teatras. Teatro vadovė ir aktoriai išvelgė šio projekto potencialą ir, bendradarbiaudami su Lietuvos aklųjų biblioteka ir istorijų autoriumi Kęstučiu Kasparavičiumi, sukūrė savo spektaklio versiją. Tai buvo pirmasis spektaklis vaikams šio teatro repertuare. Jis pavadintas „Trumpos istorijos apie...“.

II. Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai bibliotekose

Autizmo spektro sutrikimų (ASS) paplitimas pasaulyje, ypač besivystančiose šalyse, nėra pakankamai ištirtas. Įvairiose publikacijose ir pranešimuose teigiama, kad ASS turi 1 iš 161 (Stern, 2014) ar daugiau nei 1 iš 100 (Mears, 2017) žmonių.

Autizmas nėra liga. Tai neurologinis raidos sutrikimas, kuris dažniausiai lemia nepakankamą vaiko socialinių įgūdžių, kalbos ir elgesio vystymąsi ar jo sulėtėjimą. Autizmo spektro sutrikimai pasireiškia individualiai, yra labai įvairūs. Sutrikimas trunka visą gyvenimą. Autizmą turintiems žmonėms reikia pastovumo, pasikartojimo, nuspėjamumo. Tačiau, nepaisant kalbos, socialinių įgūdžių, gebėjimo visavertiškai bendrauti trūkumo, daugelis vaikų pasižymi neįprastais įgūdžiais, iš kurių išskiriama regimoji atmintis.

Autizmą turinčiam vaikui dažnai kyla šių sutrikimų:

1. ***Selektyvus kalbos suvokimas.*** Kalbant ilgais sakiniais, vaikas išgirs tik atskirus žodžius ir juos suvoks savaip. Dėl silpno kalbos suvokimo jis girdi daug žodžių, suvokia juos kaip žodžių kratinį, „išsijungia“ ir negali suprasti pokalbio esmės.
2. ***Negebėjimas klausytis ir matyti vienu metu.*** Rodant daiktą ir kalbant apie jį, vaikas matys daiktą, bet negirdės, kas jam sakoma.
3. ***Negebėjimas ilgam laikui koncentruoti dėmesio.*** Nukreipti vaiko dėmesį ar jį išblaškyti gali bet koks aplinkos trikdys (pašalinis garsas, apšvietimo pasikeitimas, judesys).
4. ***Negebėjimas išskirti esminių dalykų iš visumos.*** Autizmo spektro sutrikimą turintis vaikas girdi viską iš karto ir dėmesį dažniausiai sukonzentruoja į neesminius garsus.
5. ***Negebėjimas užsiimti savarankiškai.*** Vietoje kryptingos veiklos vaikas kartoja stereotipinius judesius ar neigiamai elgiasi aplinkinių atžvilgiu.
6. ***Nemokėjimas ir nenoras bendrauti.*** Aplinkiniai, šio vaiko požiūriu, naudingi tik tam, kad tenkintų jo poreikius. Net iš pažiūros gana socialus vaikas gali bendrauti tik tada, kai jis pats to nori.
7. ***Neverbalinio bendravimo stoka.*** Vaikas nesuvokia aplinkinių kūno kalbos, mimikos, nesupranta, ką norima tuo perteikti. Dažnai jis nemoka išreikšti savo minčių ir nesupranta, ką jam nori perteikti aplinkiniai žmonės.
8. ***Netinkami įpročiai ir ritualai.*** Vaikas gali prisirišti prie neesminių daiktų ar jų detalių. Gali susiformuoti ritualai – reikalavimas nekintančios tam tikrų įvykių sekos.
9. ***Pastovios įtampos jutimas.*** Jam visada neramu. Apie 60 proc. autizmo spektro sutrikimą turinčių vaikų jaučia pastovią įtampą, kurią gali sukelti/padidinti nauji žmonės, naujos vietos, įprastos rutinos pasikeitimas ir t.t.
10. ***Itin gera atmintis.*** Toks vaikas viską labai gerai prisimena. Autizmo spektro sutrikimų turintys vaikai puikiai sprendžia erdvines-vaizdines užduotis. (Pagal „Kas yra autizmas?“. Iš Kitoks vaikas. Prieiga per: <<http://www.kitoksvaikas.lt/kas-yra-autizmas/>> Žiūrėta 2017 m. gruodžio 27 d.)

Pasaulio bibliotekų darbo su ASS turinčiais vaikais patirtys. Viešosios, akademinės ir kitų tipų bibliotekos pasaulyje vis didesnę dėmesį skiria įvairių negalių ar sutrikimų turintiems vartotojams.

2017 m. kovo 27 – balandžio 2 d. vyko Pasaulinė autizmo sąmoningumo savaitė, kuri pasaulio bibliotekoms suteikė galimybę informuoti apie paslaugas ASS turintiems vartotojams, pasiektus rezultatus. Per šią savaitę vyko renginiai vaikams, partnerystės renginiai, suteikiantys bendradarbiavimo galimybes, ir konsultacijos bibliotekose. Bibliotekų pritaikymas ASS turintiems vartotojams ir draugiškų šiai vartotojų grupei paslaugų kūrimas – viena iš 2017 m. Pasaulinio bibliotekininkų kongreso temų. Sarah Mears šiame kongrese pristatė pranešimą, atskleidžiantį Didžiosios Britanijos bibliotekų patirtį, iliustruotą įdomių atvejų pavyzdžiais. Šios šalies bibliotekos aktyviai bendradarbiauja su įvairių negalią ar sutrikimų turinčius žmonėmis aptarnaujančiomis agentūromis, o pačiose bibliotekose įgyvendinamos įvairios ASS turintiems žmonėms draugiškos veiklos (Mears, 2017).

Įvairiuose šaltiniuose pripažįstama, kad bibliotekos idealiai tinka ASS turintiems vartotojams – tai saugios, natūraliai įtraukios erdvės. Vietos, kuriose vyrauja ryškios spalvos, pasitaiko šaižūs garsai, kiti stimulatoriai, gali trikdyti ASS turinčius žmones, išprovokuoti nerimą. Patariama ASS turintiems vartotojams skirtus užsiėmimus vykdyti ramiose erdvėse, apšviestose neryškia šviesa. Rekomenduojama veiklų ASS turintiems vaikams trukmė (vaiko įsitraukimas) – 3 minutės ar mažiau, o jiems skirtų programų – 30-60 minučių (Thiem-Menning). Kaip ASS turintiems vaikams tinkamos priemonės rekomenduojamos:

- garsinės knygos,
- spausdintos knygos,
- žaislai,
- lėlės (lėlių teatras),
- muilo burbulai,
- piešimas pirštais,
- žaidimas su šviesomis (žibintuvėliais) ir kt.

Bendraujant su šia auditorija, svarbu kalbėti jiems suprantama kalba, neperkrautais sakiniais, lėtai, aiškiai. Svarbu sulaukti grįžtamojo ryšio – atsakymo į užduotus klausimus, leisti pasirinkti iš kelių variantų, suteikti vaikui sprendimo ir pasirinkimo galimybę (*ar norėtumėte...?*) (Thiem-Menning).

ASS turintiems vaikams svarbu iš anksto pranešti, koks bus užsiėmimas, kokia jo trukmė, kas bus veikama toliau. Pageidautina turėti laikrodį, kuris rodytų, kiek dar liko užsiėmimo laiko.

Pabrėžiama, kad ASS turinčių vaikų įtrauktis – svarbus bibliotekų bendruomenių kūrimo aspektas.

LAB paslaugos autizmo spektro sutrikimų (ASS) turintiems vaikams. Iki projekto jokių veiklų, skirtų autizmo spektro sutrikimų turintiems vaikams, Lietuvos aklujų biblioteka nevykdė, taip pat nebuvo sukaupusi jokios bendravimo su šiais vaikais patirties. Todėl, plėtodama tikslines auditorijas ir rengdamasi pirmajam susitikimui su jais, paprašė specialistų – Kauno Prano Daunio ugdymo centro (KPDOC) pedagogų konsultacijos ir galimybės apsilankyti šiame centre, susipažinti su mokymo sąlygomis. LAB atstovės lankėsi šiame centre 2017 m. sausio mėnesį. Apsilankymo metu įgytų žinių ir patirčių apibendrinimas:

1) **ASS turintiems vaikams būtina rutina.** Dienos darbotvarkė centre vaizduojama paveikslėliais, kuriuose parodomi užsiėmimai, jų seka ir trukmė. Jei numatytoje darbotvarkėje atsiranda pokyčių – pavyzdžiui, suserga mokytoja ir numatytos pamokos tą dieną nebus, apie tai vaikams reikia pranešti kuo anksčiau.

2) **Vaikus gali sutrikdyti ar nemaloniai paveikti garsas,** pavyzdžiui, traukiamų per grindis baldų ar panašūs garsai. Todėl „Pasakojimų dėžutės“ spektaklio metu buvome perspėti vengti triukšmo, ypač – spektaklyje numatyto metalinio puodelio kritimo nuo stalo.

3) **Kiekvienas ASS atvejis yra individualus.** Sutrikimo lygis gali įvairuoti nuo labai lengvo iki sunkaus, kai vaikas atrodo visiškai atsiribojęs nuo aplinkos, nereaguoja į kitus žmones, kalbinimą.

4) **ASS turintys vaikai įsidėmi piešinius ir spalvas.** Piešinėliais pažymėtos kiekvieno vaiko vietos klasėje. Vieta ASS turinčiam vaikui yra labai svarbi. Pedagogai, prieš pereidami prie grupinio darbo klasėje, dirba su vaikais individualiai.

Kadangi „Pasakojimų dėžutės“ spektaklių metu „aktoriai“ betarpiškai bendrauja su žiūrovais, prieina arti jų, duoda į rankas liečiamuosius personažus, siekta gauti pedagogų konsultacijas, kaip šiais atvejais reikėtų elgtis su ASS turinčiais jaunaisiais žiūrovais. Gauti atsakymai, jog betarpiškas bendravimas ir siūlymas paliesti ir apžiūrėti liečiamuosius objektus šiai auditorijai tinka; reikėtų vengti dramatiškų balso pakėlimų, šaižaus garso.

Įdomi detalė: LAB iki tol turėta darbo su regos negalią turinčiais žmonėmis patirtis daugeliu atveju paremta garsu: bendravimu žodžiu; garsiniais dokumentais; kompiuterio naudojimu su garso sintezavimo programomis. ASS turinčių vaikų auditorija į garsą / kalbėjimą gali reaguoti savaip, tačiau jai svarbus vaizdas (kurį perteikti sudėtinga regos neįgaliųjų bendruomenei).

III. Tyrimo metodika

Tyrimo metodas. Tyrimas atliktas taikant stebėjimo tyrimo metodą, kuris leidžia tyrėjams natūralioje aplinkoje ištirti respondentų požiūrį į tam tikrus įvykius / reiškinius iš jų perspektyvos. Bibliotekininkystėje šis metodas taikomas siekiant geriau pažinti informacijos reikšmę žmonių kasdiniame gyvenime (Baker, 2006). Stebėjimo tyrimo metodas, apibrėžiamas kaip kryptingai organizuotas aplinkos daiktų ir reiškinių suvokimas (Kardelis, 2002) labai parankus siekiant ištirti vaikų, turinčių negalią ir įvairius sutrikimus patyrimą ir informacinius poreikius pasitelkiant tinkamus instrumentus.

Tyrimo objektas: vaikų, turinčių autizmo spektro ir kitus sutrikimus reakcijos į „Pasakojimų dėžutės“ spektaklius.

Tyrimo tikslas. Įvertinti „Pasakojimų dėžutės“ metodo tinkamumą / pritaikomumą autizmo spektro (ASS) ir kitų sutrikimų turintiems vaikas.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) nustatyti vaikų, turinčių ASS ir / ar kitus sutrikimus, verbalines reakcijas į „Pasakojimų dėžutės“ spektaklius;
- 2) nustatyti vaikų, turinčių ASS ir / ar kitus sutrikimus, neverbalines reakcijas į „Pasakojimų dėžutės“ spektaklius;
- 3) įvertinti metodinės priemonės „Pasakojimų dėžutė“ tinkamumą autizmo ir kitų sutrikimų turintiems vaikams naudojamų priemonių (liečiamųjų objektų, po vaidinimų organizuojamų kavos pertraukėlių, edukacinių užsiėmimų) aspektu.

Tyrimo dalyviai. Reikšminga paminėti, kad tyrime dalyvavo ne tik tyrimo respondentai (vaikai, turintys sutrikimų), tačiau ir įstaigų, kuriose buvo vykdomas stebėjimas specialieji pedagogai, kurie kartu su vaikais stebėjo „Pasakojimų dėžutės“ vaidinimus. Specialiųjų pedagogų, dalyvavusių tyrime vaidmuo – atvesti vaikus, juos prižiūrėti vaidinimo metu (kai kurie vaikai hyper aktyvūs, taip pat turintys įvairias negalias, pavyzdžiui, protinę, todėl jiems reikalinga nuolatinė priežiūra ir aisistavimas). Kiti tyrimo dalyviai: „Pasakojimų dėžutės“ vaidinimus atliekantys aktoriai, kurių vaidmuo – atlikti vaidmenis ir taip pat fiksuoti stebėjimo duomenis. Svarbu paminėti, kad tyrėjos (dr. Rasa Januševičienė ir dokt. Fausta Kepalienė) atliko vaidmenis spektaklyje (dr. R. Januševičienė – Pasakotojas, dokt. F. Kepalienė – atliko įvairius vaidmenis) ir tuo pačiu atliko tyrimą, todėl vaikai nesijautė stebimi / analizuojami, kas, atsižvelgiant į tyrimo auditoriją, galėjo jiems sukelti stresą, iššaukti nenatūralią elgseną. Todėl galima sakyti, stebėjimai buvo vykdomi natūralioje aplinkoje.

Tyrimo respondentai ir imtis.

Tyrimo iš viso dalyvavo 375 respondentai (žr. 1 lentelė), tyrimo respondentai atrinkti pagal šias charakteristikas:

- 1) **amžius** (tyrimo respondentai suskirstyti į 2 amžiaus grupes: ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikai);

2) **turimi negalia ir / ar sutrikimas(-ai).** Atliekant tyrimą paaiškėjo, kad nemaža dalis respondentų turi kompleksinę negalią / kelis sutrikimus, todėl aiškiai suskirstyti respondentus į grupes pagal negalią ar sutrikimą(-us) sudėtinga. Vis dėl to iš respondentų visumos, išskirtos tokios respondentų grupės / kategorijos:

- 1) turintys ASS;
- 2) turintys regos negalią;
- 3) turintys įvairią – fizinę, suvokimo, kompleksinę negalią, tarp jų ir ASS;
- 4) turintys įvairius sutrikimus, tarp jų hiperaktyvaus elgesio ir turintys ASS.

3) **geografinė aprėptis.** Tyrimas vykdytas trijuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje.

4) **mokymosi / ugdymo įstaiga.** Tyrime dalyvavo moksleiviai ir ugdytiniai iš 5 Lietuvos mokymosi / ugdymo įstaigų. Pagrindinis kriterijus pagal kurį buvo atrinktos įstaigos – tai tos įstaigos, kurių moksleiviai ir ugdytiniai yra minėtų amžiaus grupių (ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus) ir taip pat turi negalią ir sutrikimus dėl kurių visai negali ar jiems yra sunku skaityti įprastą spausdintą tekstą.

Nr.	Institucija	Amžius	Negalia / sutrikimas (-ai)	Bendras respondentų skaičius
1.	Kauno Prano Daunio ugdymo centras	mokyklinio amžiaus (nuo 7 iki 16 metų) vaikai	apie 20 – turinčių regos negalią, 80 – ASS	100
2.	Vilniaus „Atgajos“ specialioji mokykla	mokyklinio amžiaus (nuo 7 iki 16 metų) vaikai	turintys įvairią – fizinę, suvokimo, kompleksinę negalią, tarp jų ir ASS	100
3.	Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namai, I etapas	ikimokyklinio amžiaus (nuo 1 iki 7 metų) kūdikiai ir vaikai	turintys įvairią – fizinę, suvokimo, kompleksinę negalią, tarp jų ir ASS	55
4.	Palangos sanatorinė mokykla	mokyklinio amžiaus (nuo 7 iki 12 metų) vaikai	turintys įvairius sutrikimus, tarp jų hyperaktyvaus elgesio ir turintys ASS	20
5.	Vilniaus specialusis lopšelis-darželis „Čiauškutis“, Vilnius	ikimokyklinio amžiaus (nuo 3 iki 7 metų) vaikai	turintys ASS	100
			Iš viso:	375

1 lentelė. Tyrimo respondentai

Tyrimo laikas: 2017 m. vasario – lapkričio mėn.

Tyrimo schema / aprašymas

Stebėjimai vykdyti įgyvendinant tokius tris etapus:

1) **pasiruošimas tyrimui.** Pasiruošimas vykdytas bendraujant su įstaigos atsakingais darbuotojais siekiant išsiaiškinti reikalavimus stebėjimo vykdymui demonstruojant „Pasakojimų dėžutės“ spektaklius atsižvelgiant į konkrečios auditorijos specifiką (pavyzdžiui tai, kad ASS turintys vaikai sunkiai toleruoja triukšmą, auditorijoje yra hyper aktyvių vaikų, kuriems sunku sutelkti dėmesį ir t. t.). Atsižvelgiant į įstaigose dirbančių specialistų išsakytas pastabas buvo koreguotas „Pasakojimų dėžutės“ scenarijus. Kiekvienos iš auditorijų specifiška ir reikšmingesni reikalavimai / pastabos pažymėti ataskaitos dalyje „Tyrimo rezultatai“.

2) **stebėjimo vykdymas ir duomenų fiksavimas.** Stebėjimas vykdytas pasirodymų metu. Fiksuoti tokie tyrimo duomenys:

1. **Tyrimo laikas** (metai, mėnuo);
2. **Tyrimo respondentų charakteristikos (spektaklių auditorija)** (respondentų amžius, turima negalia, sutrikimas (-ai), dalyvaujančių respondentų skaičius);
3. **Priemonės (apibūdinamas naudojamas tyrimo instrumentas:** ar rodyti tik spektakliai, ar taip pat įtraukta ir arbatos pertraukėlė, vykdyti edukaciniai užsiėmimai);
4. **Apibūdinama pasirodymo aplinka, eiga.** Kadangi naudojamas stebėjimo metodas yra kokybinis siekiant tyrimo tikslo įvertinti „Pasakojimų dėžutės“ metodo tinkamumą / pritaikomumą autizmo spektro (ASS) ir kitų sutrikimų turintiems vaikas stengiasi užfiksuoti kiek įmanoma daugiau duomenų, susijusių su auditorijos reakcijomis į „Pasakojimų dėžutės“ spektaklius ir kitas taikytas priemones (t. y. arbatos pertraukėlę, edukacinius užsiėmimus):
  - a. Auditorijos susikaupimas / pasiruošimas spektakliui (kiek auditorija yra nusiteikusi dalyvauti, ar vaikai triukšmauja, ar pasiruošę įdėmiai klausyti, susidomėję ir pan.);
  - b. Respondentų įsitraukimas į spektaklius vykstant vaidinimui – verbalinės reakcijos (kiek vaikai įsitraukia į vaidinimą, ar atsako į klausimus / komentuoja, reaguoja, yra susidomėję tuo, kas vyksta);
  - c. Respondentų rodomas atsakas į kvietimą liesti spektaklių metu naudojamus taktilinius veikėjus (kiek respondentai noriai domisi taktiliniais objektais, juos liečia);
  - d. Neverbalinės respondentų reakcijos į spektaklių veiksmą (rodomos emocijos, jų stiprumas, kokias emocijas iššaukia spektaklių veiksmą: teigiamas, neigiamas, neutralias ir pan.);
  - e. Respondentų elgesys po spektaklių (kaip vaikai jaučiasi po spektaklių, kokios verbalinės / neverbalinės reakcijos jiems kyla, kokie jų atsiliepimai, kaip greitai vaikai skirstosi iš patalpos, kurioje vyko užsiėmimai ir pan.);
  - f. Kitų užsiėmimų dalyvių reakcijos ir komentarai (įstaigose dirbančių specialiųjų pedagogų, administracijos atstovų ir kt.);

- g. Vaikų įsitraukimas į kitas veiklas (jei jos buvo vykdomos individualiu atveju) – edukacinius užsiėmimus (kiek tikslinga tam tikroms auditorijoms siūlyti edukacines veiklas, kokios jos turėtų būti), arbatos pertraukėlę (kiek patyrimui spektaklio metu reikšminga arbatos pertraukėlė, kaip vaikai susieja / nesusieja arbatos gėrimą su dalyvavimu spektaklyje „Arbatos klubas“);
- h. Kita reikšminga informacija.

IV. Tyrimo rezultatai

Stebėjimas Nr. 1.

Vieta: Kauno Prano Daunio ugdymo centras (KPDUC), Kaunas.

Laikas: 2017 m. vasario mėn.

Auditorija: per 100 mokyklinio amžiaus (nuo 7 iki 16 metų) vaikų ir jaunuolių, iš kurių apie 20 – turinčių regos negalią, 80 – ASS.

Vieta: auditorijai pažįstama ir įprasta erdvė – KPDUC salė. Ramia šilta (geltona) spalva dažytos sienos, erdvė dekoruota vaikų kartu su mokytojais padarytais darbais, papildintomis nuotraukomis.

Priemonės: „Pasakojimų dėžutės“ spektakliukai su liečiamaisiais veikėjais „Ąsotis“ ir „Arbatos klubas“; arbatos gėrimas.

Auditorijos informavimas (visuose stebėjimuose): Pasakotojas pasisveikina su auditorija; praneša, kad bus rodomos dvi istorijos, o po spektaklių bus geriama arbata.

Spektakliukai tokiai didelei auditorijai demonstruojami pirmą kartą. Pasitarus su centro pedagogais, nutarta, kad liečiamieji veikėjai spektaklių metu bus rodomi tik pirmųjų eilių žiūrovams, o visai publikai iš scenos bus pasakyta, kad visiems norintiems iš arčiau pamatyti ir pačiupinėti liečiamuosius personažus tokia galimybė bus suteikta po vaidinimo.

Pasirodymo eiga. Spektakliukus stebėjo ir specialieji pedagogai. Matėme, kad kai kuriems vaikams reikėjo išskirtinio jų dėmesio. Keletui vaikų (trims) spektakliuko metu galimai padidėjo nerimo jausmas: du pradėjo kartoti monotoniškus judesius, visu kūnu linguoti pirmyn-atgal, o vienas pradėjo reikšti nerimą garsais. Pedagogai kvalifikuotai bendravo su šiais vaikais ir parodė jiems reikalingą dėmesį.

Pirmosiose eilėse sėdintys žiūrovai ėmė į rankas ir apžiūrinėjo liečiamuosius spektakliuko veikėjus – gėles, puodelius, cukrinę.

Po spektaklio publika audringai plojo ir įvairiais garsais reiškė džiaugsmą. Pasiūlius prieiti ir apžiūrėti spektakliuko veikėjus, visa publika noriai ir gausiai pasinaudojo šia galimybe. Vienas berniukas neverbališkai (judesiais ir mimika) aktyviai rodė LAB komandai, kad vienos gėlės (Varpelio) spalva – tokia pat kaip jo marškinėlių. O prieš išeidamas iš salės, dar apsisuko ir grįžo prie vienos iš aktorių, kurios suknelę puošė iš karoliukų pagaminta segė, panaši į gėlės žiedą. Pačiupinėjo ir šį papuošalą, kaip dar vieną spektaklyje dalyvavusį veikėją.

Apibendrinimai. „Pasakojimų dėžutė“ tinka ir ASS turintiems vaikams ir jaunuoliams. Dėl LAB nepakankamos patirties dirbti su šia auditorija spektaklių demonstravimo metu labai pageidaujamas ir specialiųjų pedagogų dalyvavimas. Vaizdas ASS turintiems vaikams yra svarbus. Šiuos vaikus galima įtraukti į veiksmą ir bendravimą, demonstruojant jiems įvairius personažus. Būdami didelės publikos dalis, ASS turintys mokiniai jautėsi gana saugūs ir vieningi (plojimai ir pritarimą reiškiantys garsai po spektaklio).

Stebėjimas Nr. 2.

Vieta: Vilniaus „Atgajos“ specialioji mokykla, Vilnius.

Laikas: 2017 m. balandžio mėn.

Auditorija: per 100 mokyklinio amžiaus (nuo 7 iki 16 metų) vaikų ir jaunuolių, turinčių įvairią – fizinę, suvokimo, kompleksinę negalią, tarp jų ir ASS turinčių asmenų.

Vieta: įprasta auditorijai erdvi patalpa – mokyklos fojė. Patalpa sudaro linksmą įspūdį – papuošta mokinių darbeliais, sienos išdažytos šilta geltona spalva, daug didelių langų, pro kuriuos matomas ramiai nuteikiantis parko vaizdas.

Priemonės: „Pasakojimų dėžutės“ spektakliukai su liečiamaisiais veikėjais „Ašotis“ ir „Arbatos klubas“; arbatos gėrimas.

Pasirodymo eiga. Spektakliukas rodytas po pamokų. Žiūrovai rinkosi po įvairių užsiėmimų. Viena klasė su jauna savo mokytoja atėjo stebėti spektaklio žaidę klasėje krepšinių – sukaitę ir geros nuotaikos. Šioje auditorijoje būtų pravertęs mikrofonas – publika buvo kiek triukšminga. Spektaklio „aktoriams“ teko kalbėti labai garsiai. Kai kurie žiūrovai triukšmingai neverbališkai (mimika, plodami rankomis, šypsena) reiškė savo simpatijas spektaklio metu prisistatantiems veikėjams. Vienas vaikinys po spektaklio pats priėjo prie „aktorių“ grupės pasidomėti, iš kur ji atvyko, kur yra Lietuvos aklųjų biblioteka. Paklaustas, ar jam patiko spektaklis, neverbališkai, gestais (pakeltu į viršų nykščiu), parodė, kad labai patiko.

Po spektaklio žiūrovai buvo vaišinami sausainiais ir arbata. Kai arbatos gėrimas buvo baigtas, mokyklos personalas paprašė garsiai nuo scenos paskelbti, kad užsiėmimas pasibaigė ir visi gali palikti spektakliuko rodymo vietą.

Spektakliukų rodymo metu taip pat dalyvavo mokyklos darbuotojai. Jie atlydėjo ir palydėjo publiką, padėjo jai susėsti, paprašė laikytis tyliau.

Po pasirodymo mokyklos darbuotojai įteikė LAB komandai mokinių padarytų keramikos darbelių. Kai kurie darbelių autoriai priėjo pasidžiaugti, kad tai jų darbai. Džiaugėsi LAB komandos padėka.

Apibendrinimai. Įvairią negalią ar sutrikimų turinčių žmonių auditorijai gali būti sunku sutelkti dėmesį, tačiau istorijų ir veikėjų demonstravimas, prisistatymas ją patraukia. Didelėje auditorijoje būtinas mikrofonas. ASS ir suvokimo sutrikimų turintiems žmonėms būtina pranešti, kada užsiėmimas baigiasi. Naujų žmonių atėjimas į specialiųjų poreikių turinčių žmonių auditoriją socializuoja, padeda gerinti bendravimo įgūdžius.

Stebėjimas Nr. 3.

Vieta: Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namai, I etapas.

Laikas: 2017 m. birželio mėn.

Auditorija: per 30 ikimokyklinio amžiaus (nuo 1 iki 7 metų) kūdikių ir vaikų, turinčių įvairią – fizinę, suvokimo, kompleksinę negalią, tarp jų ir ASS turinčių asmenų.

Vieta: įprasta auditorijai lauko erdvė – Kūdikių namų kiemas. Žiūrovai sėdi ant pievelėje patiestų pledų. „Aktoriai“ užsiėmimų metu panaudoja kieme esančias priemones – lipynes, sūpuokles.

Priemonės: „Pasakojimų dėžutės” spektakliukai su liečiamaisiais veikėjais „Ąsotis” ir „Arbatos klubas”; improvizuoti žaidimai; arbatos gėrimas.

Pasirodymo eiga. Tai – pirmasis ir kol kas vienintelis „Pasakojimų dėžutės” pasirodymas atvira ore. *Open air* pasirodymui sąlygos susidarė gerų oro sąlygų (šilta, nevėjuota, nelietinga vasaros diena) ir puikaus, pritaikyto vaikams Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namų kiemo. Kūdikių namų personalas geranoriškai bendradarbiavo, išnešė į lauką pledus vaikams sėdėti, nuolat teiravosi, ar nereikalinga bet kokia pagalba.

Kai kurie mažieji žiūrovai nesitraukė nuo auklėtojų, tačiau dauguma greitai įsitraukė į spektaklį, atsakinėjo į veikėjų klausimus, juokėsi iš spektaklio situacijų. Net labai maža mergytė (apie vienerių metų amžiaus), matydama, kaip kitiems vaikams rodomos gėlės – liečiamieji spektakliukų personažai – tiesė rankutes į netoli jos augančius baltus dobiliukus.

Po spektakliukų buvo ruošiamasi gerti arbatą, tačiau pasirodė, kad ji labai karšta. Kol supilta į puodelius arbata aušo, „Pasakojimų dėžutės” komanda kartu su Kūdikių namų personalu žaidė su vaikais improvizuotus žaidimus. Vaikai noriai bendravo su LAB komandos nariais. Ypač jiems patiko blogai išauklėto Metalinio puodelio vaidmenį atlikęs „aktorius”. „Tu blogas! Blogas!”, – įsikibę jam į abi rankas, kvatodami sakė vaikai. Tačiau „aktorius“ paaiškino, kad iš tikrųjų gyvenime tai jis elgiasi gražiai. Gerdami arbatą, vaikai kartu su suaugusiais kartojo spektakliuko metu išgirstas frazes, pavyzdžiui: „prašom paduoti man cukraus“.

Kartu su Kūdikių namų vadovybe buvo nutarta, kad „Pasakojimų dėžutės” komanda atvyks čia dar kartą, antram etapui – edukaciniam užsiėmimui „Sukurk vasaros kvapų maišelį”.

Apibendrinimai. Šiame pasirodyme aiškiai matėsi, kad spektakliukai moko elgsenos buitinėje aplinkoje, mandagaus ir draugiško elgesio. Vaikams patinka įtraukiantis bendravimas ir linksmos trumpos istorijos. Taip pat vaikams tinkamas pasirodymo modelis, kai pasirodymas nesibaigia vien spektaklių pademonstravimu, o tęsiamas tolimesniu bendravimu, pratęsiant spektaklių temas.

Stebėjimas Nr. 4.

Vieta: Palangos sanatorinė mokykla.

Laikas: 2017 m. spalio mėn.

Auditorija: per 20 mokyklinio amžiaus (nuo 7 iki 12 metų) vaikų ir jaunuolių, turinčių įvairių sutrikimų, tarp jų hyper aktyvaus elgesio ir ASS turinčių asmenų.

Vieta: Palangos sanatorinės mokyklos klasės.

Priemonės: „Pasakojimų dėžutės” spektakliukai su liečiamaisiais veikėjais „Ąsotis” ir „Arbatos klubas”; arbatos gėrimas; edukacinis užsiėmimas „Sukurk svajonių puodelį”.

Pasirodymo eiga. Į Palangos sanatorinę mokyklą gydymosi laikui atvyksta įvairių sutrikimų ir ligų turintys vaikai iš visos Lietuvos. Šioje mokykloje jie mokomi pagal bendrąsias programas, o taip pat vyksta ir daug kitų užsiėmimų, mokykloje demonstruojamos įvairios vaikų darbų parodos. Žiūrėti spektakliukų vaikai atėjo įvairios nuotaikos. Ypač liūdna buvo viena mergaitė, kurią atlydėjo jos močiutė. Tačiau spektaklio metu visi dalyvavo labai aktyviai, reiškė savo nuomonę, pavyzdžiui, kad gražios rožės turėtų būti bent jau raudonos (o ne baltos, kaip spektaklyje), o ir apskritai jiems

gražiausios gėlės – visai ne rožės. Po spektaklio surengtas edukacinis užsiėmimas, kurio tikslas – supažindinti vaikus su sutrikusios regos asmenų gebėjimu priimti informaciją ir sukurti liečiamąsias aplikacijas spektaklio tematika. Aplikacijų kūrimui pasirinktas puodelio motyvas. Pirmiausia LAB specialistės supažindino vaikus su taktilinėmis (liečiamosiomis) knygelėmis iš LAB fondų. Jei į šių vaikų klasę ateitų nematantis draugas, jam taip pat reiktų tokių paveikslėlių, kuriuos jis galėtų „pamatyti“ juos liesdamas. Edukaciniam užsiėmimui LAB pasiūlė įvairaus storio, spalvų ir faktūrų popieriaus, ornamentams kurti – įvairių trafaretų, karoliukų, kaspinėlių, pagaliukų ir kitų elementų. Šiame užsiėmime atsiskleidė vaikų kūrybingumas – sukurti ne tik puodeliai, bet ir ištisos indaujos. Kai kurie berniukai sumanė dekoruoti savo puodelius jiems patraukliu kaukolių ir žaibų ornamentu. Pralinksėjo net ir mergaitė, kartu su močiute sukūrusi labai gražų darbelį, kuris sulaukė daug pagyrimų. LAB pasirodymą ir edukacinį užsiėmimą gerai įvertino ir mokyklos vadovai ir mokytojai, pasiūlę su šia programa atvažiuoti į jų mokyklą dažniau.

Apibendrinimas. Edukacinis užsiėmimas labai papildė „Pasakojimų dėžutės“ spektaklius, supažindina vaikus su regos negalią turinčių žmonių informaciniais poreikiais, ugdo kūrybiškumą ir yra kokybiška, įtrauki laisvalaikio užimtumo priemonė.

Stebėjimas Nr. 5.

Vieta: Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namai, II etapas.

Laikas: 2017 m. spalio mėn.

Auditorija: 25 ikimokyklinio amžiaus (nuo 3 iki 7 metų) vaikų, turinčių įvairią – fizinę, suvokimo, kompleksinę negalią, tarp jų ir ASS turinčių asmenų.

Vieta: Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namų salė. Gana ryškia, bet ramia geltona spalva dažytos sienos, įvairaus amžiaus vaikams pritaikyti baldai, daug žaislų ir vazoninių augalų, pro langus matomi kieme augantys medžiai ir krūmai. Darželio specialistė įjungė foninę, ramiai nuteikiančią muziką.

Priemonės: edukacinis užsiėmimas „Sukurk vasaros kvapų maišelį“.

Pasirodymo eiga. LAB specialistės papasakojo vaikams, kaip vasarą žydintys augalai sudžiovinami ir virsta kvepiančiomis vaistažolėmis. Vaikai pamatė ir pauostė džiovintus aviečių lapus, rugiagėles ir kitus augalus. Tada dideliame stikliniame dubenyje visos vaistažolės buvo sumaišytos, dar kartą pasidžiaugta mišinio kvapu, ir šis mišinys buvo dedamas į iš anksto sukarpytus lininio audeklo gabalėlius ir surišamas spalvotais siūlais. Vaikams šiame darbe reikėjo suaugusiųjų pagalbos. Taip pat pasiūlėme spalvotais pieštukais ant iš anksto paruoštų kartono kortelių su pramušta skylute pririšimui pasigaminti etiketes – nupiešti gėles, iš kurių kvapo pagaminti džiovinti mišiniai. Kai kuriems vaikams patiko kartu su suaugusiais piešti, kai kurie pasakė „nemoku“ ir net nenorėjo bandyti piešti. Tačiau jie susidomėję stebėjo, kaip piešia suaugusieji, kartu su piešiančiuoju nusprendavo, kokią gėlę pieš, kokios ji turėtų būti spalvos. Kai kuriems mažyliams labiausiai norėjosi ne piešti, o sudėti pieštukus į dėžutę. Kai iš tos dėžutės kas nors norėdavo paimti pieštuką, jiems toks veiksmas sukeldavo nerimą.

Surišus maišelius, pro retoką lininį audeklą ant stalo pabiro truputis džiovintų augalų dulkių. ASS turintys mažyliai iškart neramiai į tai sureagavo: „Šiukšlės, šiukšlės!“. Tačiau dauguma mažylių

džiaugėsi užsiėmimo rezultatu – kvapiu maišeliu. Viena mergaitė paklausė, ar galės jį turėti su savimi per naktį ir uosti vasaros kvapą.

Apibendrinimas. Sutrikimų turintys vaikai yra įpratę prie nusistovėjusios tvarkos, juos trikdo neįprasti dalykai. Tačiau pamažu, bendraujant, įtraukiant naujus žmones (ne vien iš įprastos jiems aplinkos) bandant sudominti juos galima pratinti prie socializacijos, naujos informacijos, ugdyti naujus įgūdžius, suteikti žinių. Edukaciniai užsiėmimai tam tinkamas ir naudingas formatas. LAB komandai taip pat labai pravartus bendravimas su naujomis jai auditorijomis ir specialistais, dirbančiais su įvairių negalią ar sutrikimų turinčiais vaikais.

Stebėjimas Nr. 6.

Vieta: Vilniaus specialusis lopšelis-darželis „Čiauškutis“, Vilnius.

Laikas: 2017 m. lapkričio mėn.

Auditorija: per 100 ikimokyklinio amžiaus (nuo 3 iki 7 metų) vaikų, turinčių ASS.

Vieta: darželio salė. Patalpa dažyta geltona spalva, erdvi, papuošta vaikų darbais ir auklėtojų sukurtomis priemonėmis. Arbatos gėrimui darželio specialistai buvo iš anksto padengę stalą – tai kūrė šventės, svečių laukimo įspūdį. Po spektaklio muzikos pedagogė įjungė „Telebimbam“ dainelių įrašą.

Priemonės: „Pasakojimų dėžutės“ spektakliukai su liečiamaisiais veikėjais „Ąsotis“ ir „Arbatos klubas“; arbatos gėrimas.

Pasirodymo eiga. Tai buvo labai gausi labai mažų vaikų, turinčių ASS, auditorija. Rinkdamiesi ir susėdę prieš spektaklį vaikai kėlė didelį triukšmą – tačiau ne bendraudami, žaisdami ar pykdamiesi tarpusavyje, o skleisdami garsus kiekvienas sau. Triukšmas nenutilo ir pasirodymo metu. Nelabai padėjo ir darželio pedagogų pasiūlytas mikrofonas.

Kai kurie vaikai mojavo scenoje išsirikiavusiai LAB komandai, kai kurie ir mojavo, ir šaukė „Labas“ net po kelis kartus.

Vienas berniukas, liedsdamas vieną iš spektaklio liečiamųjų gėlių, iš pradžių ją čiupinėjo atsargiai, o paskui jo judesiai tapo agresyvesni: ėmė glamžyti, o paskui net bandyti ardyti gėlę, tad teko ją iš jo tiesiog atimti. Kitas berniukas išsiveržė iš auklėtojos glėbio, pripuolė prie scenoje ant grindų gulintios dėžės su pasakojimų personažais, stvėrė iš jos ten esančias gėles ir, iškėlęs jas virš galvos, ėmė lakstyti po salę. Auklėtoja greit atėmė iš jo gėles, sugražino jas į dėžę ir pasisodino vaiką ant kelių.

Po pasirodymo buvo geriama arbata su sausainiais ir pyragais – tą dieną, Pyragų dienos proga, darželis buvo padengęs tikrą pyragų stalą. Kol tokia gausi publika pasuks prie arbatos stalo, darželio muzikos vadovė paleido Telebimbam dainos įrašą. Tapo akivaizdi muzikinio ugdymo darželyje nauda – vaikai iškart ėmė judėti muzikos ritmu.

Su auklėtojų pagalba išgėrė arbatos, prieš išeidami iš salės, kai kurie vaikai taip pat atsisveikindami mojavo, sakė „Atia“.

Darželyje taip pat rengiami panašūs, įtraukiantys vaikus spektakliukai. „Čiauškutis“ net yra pasigaminęs ir gėlių, ir puodelių dekoracijas.

Apibendrinimas. Bibliotekos gali padėti ASS turinčių vaikų socializacijai. LAB būtina bendradarbiauti ir semtis patirties iš specialiųjų pedagogų.

V. Išvados

1. Tyrimo rezultatai rodo, kad LAB sukurta metodinė priemonė „Pasakojimų dėžutė“ iš esmės yra tinkama ne tik regos, bet ir kitą negalią ar sutrikimus turintiems vaikams, o taip pat ir neturintiems negalios vaikams. Vaikai nepriklausomai nuo turimos negalios pakankamai įsitraukia į scenoje vykstantį veiksma, noriai atsako į jiems užduodamus klausimus, komentuoja, tampa aktyviais spektaklių dalyviais.
2. Liečiamaisiais veikėjais iliustruojamos pjesės, parengtos pagal K. Kasparavičiaus apsakymus „Arbatos klubas“ ir „Ašotis“, negalią ar sutrikimus turintiems vaikams yra pakankamai aiškios, suprantamos ir tuo pačiu pagavios, įtraukios.
3. Emociniame lygmenyje stebimos teigiamos vaikų reakcijos – vaikus teigiamai nuteikia pasakojimų turinys – iš pradžių vaikai klausosi su susidomėjimu, jiems įdomu „kas bus toliau“, veiksmui pasiekus kulminaciją vaikai noriai reiškia kylančias emocijas, kurios įvairuoja priklausomai nuo vaikų psichosocialinių charakteristikų. Vieniems vaikams tas pats „neigiamas“ personažo paveikslas sukelia juoką, net tam tikrą pasitenkinimą, kitiems – lengvą pasipiktinimą, norą pamokyti, kad taip elgtis negalima. Veiksmui pasiekus atomazgą, vaikai yra linkę aptarti matytus epizodus, neskuba skirstytis, todėl po vaidinimų organizuojamos kitos veiklos (arbatos pertraukėlė, edukacinės veiklos) yra prasmingos ir papildo, pagilina per spektakliukus įgytas patirtis.
4. Atliktas tyrimas parodė, kad liečiamieji objektai, naudojami spektaklių metu yra reikšmingi. Vaikai, nepriklausomai nuo sutrikimo, noriai liečia objektus, juos apžiūri. Lytėjimo pojūtis reikšmingas ne tik regos negalią turintiems vaikams, tačiau ir matantiems, turintiems įvairius kitus sutrikimus ir negalias. Per lytėjimo pojūtį vaikai geriau susipažįsta su daiktais, jų savybėmis ir taip pat tai paskatina labiau įsitraukti į spektaklio veiksma. Jei spektakliuose dalyvauja didesnė žiūrovų auditorija, ne visi spėja paliesti objektus, tačiau tą gali padaryti priėję po spektaklių. Taip pat pažymėtina, kad liečiamųjų objektų kaip vaizdinės priemonės naudojimas ypač reikšmingas vaidinimus rodant ASS turintiems vaikams, kadangi jie informaciją geriau priima ją vizualizuojant. ASS sutrikimų turintys vaikai turi galimybę objektus apžiūrėti iš arti.
5. Interaktyvumas spektaklių metu kuriamas: 1) užduodant vaikams klausimus; 2) kviečiant paliesti taktilinius objektus; 3) kviečiant po spektaklių visiems kartu išgerti arbatos su sausainiais (spektaklio „Arbatos klubas“ pratęsimas); 4) vykdant edukacinius užsiėmimus po spektaklių.
6. Ruošiantis vaidinimams ir edukacinėms veiklos svarbu atkreipti dėmesį į šiuos svarbius veiksnius:
  - a. **Auditorijos amžiaus įtaka.** Ikimokyklinio amžiaus vaikams svarbu kalbėti aiškiai, garsiau, daryti didesnes pauzes, kadangi jiems reikia daugiau laiko suprasti, kas vyksta scenoje. Taip pat pažymėtina, kad ikimokyklinio amžiaus

vaikai linkę labiau įsitraukti į veiksmą nei vyresni vaikai, taip pat su didesniu įsitraukimu liečia taktilinius objektus (pažymėtina, kad kai kuriais atvejais gali net griebti iš rankų, nenorėti gražinti apžiūrėtą liečiamąjį objektą (savinasi) ar visi vienu metu išreiškia norą apžiūrėti taktilinius objektus). Siekiant to išvengti ar sumažinti galimas neigiamas reakcijas svarbu iš anksto vaikus informuoti, kad nespėję apžiūrėti objektus spektaklio metu, tą galės padaryti po spektaklio. Čia taip pat svarbus ir specialiųjų pedagogų, dalyvaujančių spektaklyje vaidmuo. Vyresnių (mokyklinio amžiaus vaikų) reakcijos nuosaikesnės, jie labiau linkę susitvarkyti.

- b. **Auditorijos dydžio įtaka.** Spektakliuose dalyvaujant didesnei auditorijai, vaikai turi daugiau socializacijos galimybių, tačiau mažėja vaikų įsitraukimo laipsnis (mažiau vaikų gali liesti objektus spektaklio metu), taip pat sunkiau suvaldyti auditoriją. Optimalus auditorijos dydis – 15–20 vaikų.
  - c. **Aplinkos įtaka.** Penki užsiėmimai buvo organizuojami uždaroje patalpoje, vienas – lauke, Klaipėdos sutrikusio vystymosi kūdikių namuose. Pažymėtina, kad užsiėmimui vykstant lauke vaikai jautėsi labiau atsipalaidavę.
  - d. **Sutrikimo / negalios įtaka.** Regos negalią turintys vaikai informaciją priima pasitelkdami klausą ir lytėjimo pojūčius, todėl jiems aktuali garsu ir liečiamaisiais objektais perteikiama informacija. ASS turintiems vaikams taip pat aktualūs liečiamieji objektai kaip vaidinimus iliustruojanti vaizdinė priemonė. Taip pat ASS sutrikimus turintiems vaikams svarbu detaliai paaiškinti užsiėmimų eigą. Pažymėtina, kad kai kurie vaikai, turintys ASS, taip pat įvairius kompleksinius sutrikimus, gali visai neįsitraukti į užsiėmimus (pavyzdžiui, visai nereaguoja į juos supančią aplinką) arba elgtis neprognozuojamai, net agresyviai, todėl užsiėmimuose labai svarbi kvalifikuotų darbuotojų – specialiųjų pedagogų, psichologų pagalba.
- 7) Svarbios užsiėmimų ASS turintiems vaikams organizavimo sąlygos: 1) būtinas specialiųjų pedagogų, pažįstančių vaikus, dalyvavimas; 2) būtina iš anksto su specialiaisiais pedagogais aptarti numatomą užsiėmimų planą ir gauti svarbią informaciją, reikalingą pasiruošti užsiėmimams: kiek vaikų dalyvaus grupėje, kokie jų turimi sutrikimai / negalios, kokios elgesio su jais ypatybės (galbūt kai kurie vaikai nepageidauja, kad prie jų būtų liečiamasi, einama arčiau ir pan.), ar netrikdo stipresnis garsas, kokios vaikų galimybės dalyvauti edukaciniuose užsiėmimuose ir arbatos pertraukėlėje ir kt.
- 8) Tyrimo rezultatai rodo, kad „Pasakojimų dėžutė“ kaip metodinė priemonė yra tinkama ne tik regos, bet ir kitą negalią ir / ar sutrikimus turintiems vaikams ugdyti. Šis tyrimas yra vienas pirmųjų bandymų įvertinti bibliotekų darbo su ASS turinčiais vaikais galimybes Lietuvoje. Pasinaudojant šio tyrimo rezultatais Lietuvos aklųjų biblioteka planuoja ir toliau tirti ASS ir kitus sutrikimus turinčių vaikų informacinio aprūpinimo klausimus.

Šaltiniai

1. BAKER, Lynda M. Observation: A Complex Research Method. *Library Trends*, Vol. 55, No. 1, 2006, 171–189 p.
2. Drissel, Norma. Story Boxes: A Hands-On Literacy Experience. Prieiga per internetą: <<http://www.wonderbaby.org/articles/story-boxes>>. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 28 d.
3. KARDELIS, Kęstutis. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis leidimas, 2002, Šiauliai, 143 p.
4. Kas yra autizmas? Iš Kitoks vaikas. Prieiga per internetą: <<http://www.kitoksvaikas.lt/kas-yra-autizmas/>> Žiūrėta 2017 m. gruodžio 27 d.
5. MEARS, Sarah. It takes a community to raise a reader: Autism friendly libraries. Iš IFLA, 2017. Prieiga per internetą: <<http://library.ifla.org/1744/1/138-mears-en.pdf/>>. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 28 d.
6. STERN, Sarah. 3 Ways Libraries Can Help People with Autism. Iš *Beyond Access*, 2014. Prieiga per internetą: <<http://docs.iflsweb.org/youth/autismprograms.pdf>>. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 28 d.
7. Story box in a universe of opportunity. Story Box. Prieiga per internetą: <<http://storybox.co.nz/about/>>. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 28 d.
8. Story Box Library Song [video medžiaga]. Iš Youtube.com. Prieiga per internetą: <<https://www.youtube.com/watch?v=4VHXIfQDUGY>>. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 28 d.
9. Story Boxes. Iš Fairytale Town. Prieiga per internetą: <<http://www.fairytaletown.org/features-attractions/story-boxes/>>. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 28 d.
10. Story box Ideas from Norma Drissel. Iš *Paths to literacy*. Prieiga per internetą: <<http://www.pathstoliteracy.org/topic/emergent-literacy/storybox-ideas-norma-drissel>> Žiūrėta 2017 m. gruodžio 28 d.
11. THIEM-MENNING, Ashley. Library Programming for Children on the Autism Spectrum. Prieiga per internetą: <<http://docs.iflsweb.org/youth/autismprograms.pdf>>. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 28 d.
12. What is Story Box Library? Iš Story Box Library. Prieiga per internetą: <<https://storyboxlibrary.com.au/preview/>>. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 28 d.
13. What's inside? Iš The Story Box. Prieiga per internetą: <http://www.jointhestorybox.com/whats_inside>. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 28 d.

„Pasakojimų dėžutės“ spektaklių nuotraukos

Spektaklio „Ašotis“ metu

Spektaklio „Ašotis“ vaidinimas Klaipėdos sutrikusio vystymosi globos namuose

Po spektaklių vaikai noriai apžiūri liečiamuosius objektus

Arbatos pertraukėlė, papildanti spektaklį „Arbatos klubas“